

Гендерна ідентичність як прояв соціально-психологічної адаптації студентів-авіадиспетчерів жіночої статі

Розглянуто особливості прояву гендерної ідентичності та соціально-психологічної адаптації студентів-авіадиспетчерів жіночої статі.

Існує ряд професій, що висувають підвищені вимоги до професіонала. До них можна віднести і професію авіадиспетчера. Діяльність авіадиспетчера за мірою психічного навантаження і різноманітністю потребуючих вирішення завдань відноситься до розряду найбільш складних та має екстремальний характер [2].

В екстремальних професіях частіше працюють чоловіки, ніж жінки. Це питання досить широко висвітлене в літературі, наведено чимало вагомих причин та обґрунтувань. Проте серед авіадиспетчерів все частіше можна зустріти жінок. У зв'язку з цим цікавим для дослідження постає питання особливостей гендерної ідентичності жінок-авіадиспетчерів, адже гендерна ідентичність включається в процес професійного самовизначення, в ототожнення себе з певною професійною групою, в прийняття її цілей та цінностей.

Гендерна ідентичність полягає в переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією) [1].

Досить суттєвими характеристиками особистості, що тісно пов'язані з ідентичністю і визначають гендерні особливості особистості, виступають такі ознаки мужності чи жіночності, як фемінність і маскулінність. Маскулінність та фемінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Це такі особливості людини (насамперед – психологічні), які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам поведінки, стилям життя, способам самореалізації, вибору відповідних цінностей, установок тощо. Слід наголосити, що типові риси фемінності та маскулінності – це насамперед суспільно закріплені норми, стереотипи, а не результат об'єктивних природних відмінностей між статями. У певних випадках ці риси дійсно відбивають середньостатистичні відмінності чоловіків і жінок. Але часто вони є результатом виховання, коли психологічні відмінності формуються під тиском стереотипів, нав'язуваних людині суспільством. Практично кожна фемінна чи маскулінна якість може траплятися як у чоловіків, так і в жінок. Поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі) дістало назву андрогінність [1].

Гендерна ідентичність визначається двома чинниками: біологічною основою, константою, яка визначає фізіологічне, психологічне та соціальне функціонування, та соціокультурною надбудовою, ситуаціями взаємодії зі значущими об'єктами упродовж всього життя [1].

Гендерна ідентичність не є закінченим процесом, оскільки вона повинна постійно відтворюватися і трансформуватися, забезпечуючи адекватність існування. Пошук ідентичності має на увазі пошук тотожності з кимось, чимось, із самим собою і є перманентним, людина постійно самоідентифікується. Динамічний, незавершений характер гендерної ідентичності підвищує адаптивні можливості людини [3].

Отже, гендерну ідентичність, її особливості слід розглядати не лише в рамках впливу на професійне самовизначення, але і як один з механізмів адаптації особистості до вимог навколишнього світу, у даному випадку – до професійної сфери (опановування професії авіадиспетчера, що є екстремальною за своїм характером, постійне перебування у переважно чоловічому колективі). Таким чином, дослідження гендерної ідентичності як прояву соціально-психологічної адаптації студентів-авіадиспетчерів є цікавим та актуальним.

Дослідження було проведене на базі Національного авіаційного університету. Вибірка складалась із 68 студентів 3-5 курсів (вік 20-22 роки) жіночої статі, що навчаються за спеціальністю «Обслуговування повітряного руху».

Були застосовані наступні методики: статеворольовий опитувальник Сандри Бем (BSRI) та методика діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд в адаптації Осницького О.К.

Для статистичної обробки результатів були використані критерій Колмогорова-Смірнова, t-критерій Стюдента та критерій Манна-Уїтні.

У результаті обробки первинних даних були виявлені наступні статево-рольові особливості (таблиця 1).

Таблиця 1

Показники фемінності/маскулінності у студентів за статево-рольовим опитувальником С. Бем

Показник	Фемінність	Яскраво вираж. фемінність	Маскулінність	Яскраво виражена маскулінність	Андрогінність
Кількість респондентів	1	24	-	35	8
Частка у %	2%	35%	-	51%	12%

Яскраво виражена фемінність спостерігається у 35% респондентів, у той час як яскраво виражена маскулінність – у 51% респондентів, андрогінність – у 12% респондентів. Середніх показників фемінності та маскулінності майже не спостерігається (лише у 2% респондентів), мова йде

лише про високий рівень вираженості характеристик. Отже, у вибірці найбільшою є частка респондентів з яскраво вираженою маскулінністю. Це свідчить про переважання у вибірці досліджуваних з такими властивостями особистості, формами поведінки, цінностями, установками, що традиційно вважаються чоловічими і характерні для чоловіків. Значно меншою є частка респондентів з вираженою фемінністю, тобто з такими системами властивостей особистості, що зазвичай притаманні жінкам. Найменшою є частина досліджуваних з вираженою андрогінністю, тобто з поєднанням високого рівня розвитку як жіночих, так і чоловічих якостей.

Дані, отримані за допомогою методики діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд в адаптації Осницького О.К., наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Інтегральні показники за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд в адаптації О.К. Осницького

Показник	Рівні прояву		
	Низький	Середній	Високий
Адаптація	18%	23%	59%
Самоприйняття	11%	39%	50%
Прийняття інших	25%	18%	57%
Емоційний комфорт	16%	35%	49%
Інтернальність	35%	42%	33%
Прагнення до домінування	25%	39%	36%

У більшості частини респондентів спостерігається високий рівень адаптації (59%), самоприйняття (50%), прийняття інших (57%) та емоційного комфорту (49%). За шкалами інтернальності та прагнення до домінування у групі переважають середні показники. Отже, більша частина досліджуваних характеризується високими або середніми показниками соціально-психологічної адаптації, позитивним самоприйняттям та прийняттям інших, емоційним комфортом. Не спостерігається яскраво вираженого прагнення до домінування. Найнижчі показники у групі досліджуваних за шкалою інтернальності. Це свідчить про схильність вбачати причини подій скоріше у зовнішньому світі, покласти відповідальність на інших.

Виявлені статево-рольові особливості дозволили виокремити дві підгрупи досліджуваних – з яскраво вираженою фемінністю та яскраво вираженою маскулінністю. Це дасть змогу дослідити відмінності між цими підгрупами за показниками соціально-психологічної адаптації.

За допомогою t-критерію Стюдента та критерію Манна-Уїтні було виявлено наступні відмінності між підгрупами респондентів з яскраво вираженою фемінністю та яскраво вираженою маскулінністю.

Відмінності між підгрупами виявлені за шкалою адаптації (2,018 при $p \leq 0,01$) та за шкалою прийняття інших (2,069 при $p \leq 0,01$). Досліджувані з яскраво вираженою маскулінністю мають більш високі показники адаптованості, ніж досліджувані з яскраво вираженою фемінністю. Також респонденти з яскраво вираженою маскулінністю мають вищі показники за

шкалою прийняття інших людей, їх індивідуальності та багатогранності. Тобто досліджувані з високим рівнем розвитку типових чоловічих якостей краще адаптовані, менш критично ставляться до оточуючих, більш терпимі до їхніх особистісних проявів.

Респонденти з яскраво вираженою фемінністю демонструють нижчі показники адаптації та менш терпиме прийняття оточуючих. У той же час у підгрупі досліджуваних з яскраво вираженою фемінністю вищі показники за шкалою емоційного комфорту (3,055 при $p \leq 0,01$) та за шкалою самоприйняття (3,025 при $p \leq 0,01$). Тобто досліджувані з яскраво вираженими типовими жіночими якостями почувають себе комфортніше та впевненіше в емоційному плані та мають більш позитивне самоприйняття. Це може бути пояснено відповідністю соціального аспекту гендерної ідентичності біологічному аспекту.

Висновки

Гендерна ідентичність студентів-авіадиспетчерів жіночої статі має свої особливості прояву, часто набуваючи крайнощів – яскраво вираженої фемінності або ж яскраво вираженої маскулінності. Такі особливості прояву доцільно розглядати у контексті соціально-психологічної адаптації особистості, як один з механізмів адаптації. Так, було встановлено, що для респондентів з яскраво вираженою маскулінністю характерна краща соціально-психологічна адаптованість, вони легше приймають інших в їх індивідуальності. Для респондентів з яскраво вираженою фемінністю характерними є гірші показники соціально-психологічної адаптації та прийняття оточуючих, проте у них вищі показники самоприйняття та внутрішнього емоційного комфорту.

Список літератури

1. Ильин Е.П. Пол и гендер / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2010. – 688 с.
2. Психофизиологические вопросы подготовки летного и диспетчерского состава: Межвузовский тематический сборник научных трудов / Под ред. Ю.З. Захарьянца / ОЛАГА. Л., 1990. – 83 с.
3. Чекалина А.А. Гендерные особенности профессионального развития девушек и юношей // А.А. Чекалина // Среднее профессиональное образование. – 2009. – №8. – С. 66-67.